

שירת בינה

על ספר השירה על דעת המקום והזמן מאת בינה ברזל

אני מודה שדי נדהמתי להיווכח שעל דעת המקום והזמן¹ הוא ספר הביכורים של בינה ברזל. קראתי את שיריה בכתבי-עת שונים, צפיתי בקריאת שיריה ביוטיוב, ואני עצמי שיבצתי את שירה "אני טשרניחובסקי" באסופה "גבורות למאזנים" כרך א' (הוצאת אגודת הסופרים העברים במדינת ישראל, 2009, עמ' 191 אני מניח שהיותה של בינה ברזל עיתונאית מפורסמת בתחום המדיני גרמה לה לחשוש מפני חשיפה בעולם השירה, הרחוק מהעולם שבו שחתה כדג במים. זאת אולי הסיבה שמילות שם הספר מרמזות על תפילת "כל נדרי", לאמור, אני מפרה את נדרי להיות רק עיתונאית, כי השירה מתפרצת מתוכי, ובאמת, מדובר בספר איכותי מאוד וגדוש בשירים שנערמו במגירותיה לאורך השנים.

לאחר התקפתו של נתן זך על הפרוזה של נתן אלתרמן, נדמה שמשוררים מתחרים זה בזה מי יפרסם שירים בלשון רזה, ובלי כל ייחוד פרוזודי (לא חרוז, לא משקל) תוך ויתור על לשון פיגורטיבית (לא מטפורות ואימאזים ייחודיים). השירה של בינה ברזל מעניקה לקורא את מה שמנעו מהם המשוררים "העכשוויים". לא צריך להגזים – היא לא כותבת במשקל, אבל השירים שלה קצובים מאוד, הלשון גבוהה, ומדי פעם, כשהנושא דורש – נמצאים חרוזים המתגנבים בין השורות.

אחת הצורות החוזרות בספר היא צורת הקונסיט, כלומר שיר דימוי, כשבכל השיר, מתחילתו ועד סופו, מופיע דימוי אחד, והקורא מבין דבר מתוך דבר. דוגמה מהקלאסיקה: בשיר "רק על עצמי לספר ידעתי" משווה רחל את עצמה לנמלה, וברור לקורא שממש ההיפך הוא הנכון. והרי דוגמה משירתה של בינה ברזל "בול ואני" (עמ' 25) – כל השיר מתאר את "קורותיו" של בול עץ, כשברור לקורא אל מי הוא נדמה. בינה ברזל אוהבת קלמבורים ואליטרציות, שתפקידם למשוך את עינו של הקורא לעצם העניין הנדון. הרי מספר דוגמאות: "שאל שאל באוב, זמנו שאול", (עמ' 20), "צריך לומר דם דמע אימה" (עמ' 33), "שיר נחש שיר לחש, / שיר רחש עלים." (עמ' 97), "גבר אוהב אישה / את אישה, את עשישותה / הוא חי באשליה / תשישותה מאששת אותו / הוא שוטח בפניה שטיחו" (עמ' 180), מחקים מחכים מחכימים" (עמ' 216). הספר גדוש בשורות מחורזות, כמו "צועד בכבדות שאול המלך, / נודדת שנתו של דויד גם. / מאין תבוא אחי ההלך, / קול פרסות סוסך בלילה נדם. / עין דורה דהר / שאול החלך / אני בעלת האוב / נמתינה שם. (עמ' 21).

¹ ספריית פועלים 2018, 247 עמ'.

**"מפתיע בעיניי שאין בקובץ כמעט
שירים על אקטואליה, זהרי
כעיתונאית עסקה
בינה ברזל 24/7 רק באקטואליה."**

יש בספר גם קטקרוזות, כלומר, מטפורות משונות שמחברות מין בשאינו בן מינו, כמו "ריח מהורהר" (עמ' 87); ואוקסימורונים, כגון "קרוב כשנות אור" (עמ' 41). שירה איכותית, כמו זאת שלפנינו, שופעת בדרך כלל ארמזים ואזכורים: לתנ"ך - קין והבל (עמ' 141), מגדל בבל (עמ' 185), נוח (עמ' 169), מלכיצדק (עמ' 199), יעקב (עמ' 51), יוסף (שם ועמ' 83), אם סיסרא (עמ' 145), שמשון, שאול ובעלת האוב (עמ' 140), ועוד רבים. יש ארמזים ואזכורים לספרות העברית, לספרות העמים - ביאליק (עמ' 136), טשרניחובסקי (עמ' 125), אדגר אלן פו (עמ' 112), אימה גדולה וירח של א"צ גרינברג (עמ' 141), שדות שבעמק מאת לוי בן-אמיתי ואפרים בן-חיים (עמ' 125); למיתולוגיה היוונית - פגסוס-פגעסוס (עמ' 81), נהר הלתה (עמ' 214), "אני פורמת את ימיה (של אימי), / כמו אריאדנה / חוט מתמשך." (עמ' 218).

בלי משים גלשתי מעניינים של צורה אל התכנים, שהרי הארמזים והאזכורים הם בבחינת דופנות לנושאים המרומזים בשירים. חטיבה משמעותית בספר עניינה סופיותו של האדם, ומודעותו לכך: "הספיינס עטוף ביגונו, / הוא יודע את סופו. / הוא עוצם את העיניים המתות / שם עפר על העיניים הבוטות / משרה חושך במקור המאורות - " (עמ' 215). המודעות הזאת שהיא רק נחלתו של הומו ספיינס, מעוררת במשוררת השלמה, ולא מעט ציניות: "ואין לתהות על שהלך ועל כל מה / שדין לשמוט" (עמ' 7); "כשלא... על הדעת לא עולה / כשלא אהיה... / למי זה ישנה." (עמ' 14); האירועים חולפים, ולאדם לא נותר אלא לקבוע מניין לחד-פעמיות (עמ' 78), וכן, ההיגד הציני: "מה יפה הגוף במותו" (עמ' 138); "ראיתי את האיש המת, והוא מלא עצמות" (עמ' 142).

בקטגוריה זאת שעניינה סופיותו של האדם משתבצים גם שירים על האם והאב שהלכו לעולמם. אצטט רק מעט מהשורות מכמירות הלב: "איני זוכרת אותך צוחק או בוכה, אבי היפה, / את זכרך נושאת אני, כאיש שגחלים חותה, בבית על החוף, על מה אתה הוזה? / ... כי כל שיש לי בא ממך ומאימי, / ולפעמים

נדמה לי כי כל זה מתמצה / באי נגמר אתה, איפה תחילת אני." (עמ' 110);
"אימי הייתה טווה ימיה, / אני את עולמי אורגת. / ... אמי פליטה במחוזותיי, /
אני תועה בעיר אחרת. / ...אם לא תבוא היא / עד עדיי / אני אליה שוב
חוזרת." (עמ' 118-119; ראו גם עמ' 120, 206).

בשירים רבים שוררת אווירה סוריאליסטית, לאמור, תחושה כאילו הקורא נתקל
בתמונות של חלום, תמונות שכביכול אינן מתחברות, אלא צונחות על החלום
מהתוהו. כך בשיר "אדום": "גמל הציץ מבוגרצ'וב / ודגים שחו סביבו. / אפרת
גוש הציצה, / ניבטה במסגרת זהב / בחלון ראווה." (עמ' 220). מה עושה גמל
ברחוב בוגרשוב?, ואם כבר, איך הדגים שוחים סביבו?, ופתאום אפרת גוש,
השחקנית והזמרת, ניבטת ממסגרת זהב בחלון ראווה, ובהמשך מתפזרים אבני
אודם, והדוברת מזכירה לוקמיה, העולם עצום ויפה. בהמשך מוצע מעין פתרון
לתעלומת השיר: "אני ישנה וליבי ער, / והחלומות נושאים אותי הביתה. /
ושיירת הגמלים נושאי / שקי חול / מסמנים את גבולות ילדותי / אימי, אני
תוהה - / האם אבוא אלייך / או שאת תצעדי עמי?" (עמ' 121).

סופיות האדם וסיוטי חייו מנתבים את המחשבה אל שאלות באשר למה שנהוג
לכנות "המצב האנושי", לאמור - שאלות של הגות, כגון עריצות הזמן: "כבר
יום שלישי / הזמן הוא מרחק חלקי מהירות... / ועכשיו יהיה היה...". (עמ' 8);
אני מכילה, אני ממחזרת / קבצנית של ודאי ואולי... / אני מאזנת בחרדה /
את העכשיו והעבר" (עמ' 10). הדוברת מבקשת נתיב אל הסוד שמאחורי הבריאה,
את צופן הפלא: "את הפשר אני מבקשת, / את סוד הדברים." (עמ' 56). יש
פתרון מסוים בשירה, אבל לא צריך להיסחף: "שיר הוא דרך בין. / כי להבין זה
כמו / לנשום, להמשיך, לרגוע..." (עמ' 59); "יש שירים שאני יודעת / שדיני
נחרץ בם... / יש שירים שאיני יודעת / את ליבי בגינם... / גורי מן המילים
שלוכדות / את ליבך בחרמן." (עמ' 63).

מפתיע בעיניי שאין בקובץ כמעט שירים על אקטואליה, והרי כעיתונאית עסקה
בינה ברזל 24/7 רק בנושאי אקטואליה. יש בקובץ שירים המאזכרים אירועים
היסטוריים, בעיקר של ארץ ישראל, אבל אקטואליה מופיעה בשירים ממש
"בפינצטה": מוזכרת ברברה בוש (עמ' 109), פליטי דרפור (עמ' 147), אחמדינג'ד
(עמ' 149). מרומז יגונם של הערבים המנושלים שענינו אינן רואות (עמ' 117),
וגם סבלן של החיות שנועדו למאכל האדם, או לשעשע את האדם בקרקס (עמ'
90, 201).

שירי האהבה בקובץ (מעטים מדי!) מרטיטים את הלב: "היה לנו שם קן אהבים
קטן / בקומה האחרונה. / הכי אהבתי את לבני הזכוכית הוורודות באמבטיה, /
לא, הכי אהבתי את החומות הגדולות שסבבו את בית / המלון ואת הים - ברקיע
כסף מרוט מסביב לחומות. / ואת אהבתך. חמה כמו השמש," ("געגועים
לדוברובניק" עמ' 174); "אפשר להתנשק בהרבה צורות / אך אני אוהבת על
קצות האצבעות. / אפשר לתנות אהבים / באין ספור אופנים, אך אני אוהבת
להעז פנים." (עמ' 178; ראו גם עמ' 180). ולא מיציתי ברשימה זאת אפילו חלק
קטן ממה שיש לומר על הקובץ העשיר, היפה והחכם הזה.